

UDC 800

DOI: 10.31891/2415-7929-2020-20-12

BARANOWSKA LIDIA, SERKOWA JULIA

Chmielnicki Uniwersytet Narodowy

„UKRAINKY” TOMASZA PADURY - LIRNIKA „UKRAIŃSKIEJ SZKOŁY” POLSKIEGO ROMANTYZMU

Artykuł opisuje zagadnienia, związane z badaniem życia i twórczości polsko-ukraińskiego poety romantycznego Tomasza Padury (1801– 1871). Przedmiotem badań jest postać poety, obiektem „Ukrainki z nutoju Tymka Padurry” (Warszawa, 1844) jako typowe dzieło dla „ukraińskiej szkoły” okresu polskiego romantyzmu. W artykule przeanalizowano wpływ biografii poety na kształtowanie się jego osobowości i twórczości. Padura – utalentowany poeta, lirnyk, wędrowny torbanista, który wniósł nieoceniony wkład zarówno do polskiej, jak i do ukraińskiej kultury, literatury i muzyki, czerpiąc inspirację z folkloru i historycznych kozackich dum i czuł się wyrazem i integralną częścią narodu ukraińskiego.

Kluczowe słowa: Tomasz Padura, romantyzm, „szkoła ukraińska” polskiego romantyzmu, literatura polsko-ukraińska

БАРАНОВСЬКА Л., СЕРКОВА Ю.

Хмельницький національний університет

„UKRAIŃKI” ТОМАША ПАДУРИ - ЛІРНИКА „UKRAIŃСЬКОЇ ШКОЛИ” ПОЛЬСЬКОГО РОМАНТИЗМУ

У статті описані питання, пов'язані з вивченням життя і творчості польсько-українського романтичного поета Томаша Падури (1801-1871). Предмет дослідження - постать поета, об'єкт „Українки з нотами Тимка Падури” (Варшава, 1844) - типовий твір для „української школи” періоду польського романтизму. У статті проаналізовано вплив біографії поета на формування його особистості і творчість. Падура - талановитий поет, лірник, мандрівний торбаніст, який вніс неocenений внесок як у польську, так і в українську культуру, літературу і музику, черпаючи натхнення з фольклору та історичних козацьких дум і відчував себе виразом і невід'ємною частиною українського народу.

Ключові слова: Томаш Падура, романтизм, „українська школа” польського романтизму, польсько-українська література

Artykuł opisuje zagadnienia, związane z badaniem życia i twórczości polsko-ukraińskiego poety romantycznego Tomasza Padury (1801– 1871). Przedmiotem badań jest jego postać i pierwsze wydanie dzieł "Ukrainki z nutoju Tymka Padurry" (Warszawa, 1844). To wydanie utworów T. Padury nie zostało wystarczająco zbadane, co warunkuje znaczenie tematu naszej pracy.

Literatura ukraińska i polska niewątpliwie miały ze sobą wiele wspólnego, wzajemnie się studiowały i penetrowały. Wystarczy przypomnieć tylko "szkołę ukraińską" w poezji polskiej, interesującą nie tylko dla historyków literatury polskiej. Współcześni badacze „szkoły ukraińskiej” to B. Hadaczek [1], J. Kolbuszewski [2], H. Krukowska [3], M. Kwapiszewski [4], Stanisław i Urszula Makowscy i M. Nesteruk [5], S. Uliasz [6]. Wśród badaczy ukraińskich gruntownych studiów tego okresu dokonali W. Hnatiuk [7] i R. Radyszewski [8]. Poszczególnych aspektów problemu dotyczyły prace ukraińskich naukowców I. Franki, W. Szczurata, H. Werwesa, E. Nachlika, R. Kyrzczewa, E. Rychlika, W. Jerszowa, M. Brackiej i innych.

Pojawienie się "szkoły ukraińskiej" w literaturze polskiej, która stała się zjawiskiem ciekawym i niezwykłym i miała ogromny wpływ na postęp literatury polskiej pierwszej połowy XIX wieku, historycznie ukształtowało się na pograniczu dwóch kultur. Poetów-romantyków, którzy tworzyli "szkołę ukraińską" łączyła nie tylko ukraińska tematyka utworów, wszyscy pochodzili z rodzin szlacheckich, dorastali w małych miasteczkach na Podolu i wschodnim Wołyniu wśród ludności ukraińskiej, wszyscy romantyzowali stosunki z tą ludnością i szczerze wierzyli w możliwość Odrodzenia Polski za jej aktywnego wsparcia. Od dzieciństwa wchłonęli folklor ukraiński i wykorzystali go w swojej twórczości. Tradycyjna nazwa „szkoła ukraińska” objęła tych autorów, którzy zromantyzowali zjawisko kozactwa, uczynili go najpopularniejszym tematem ukraińskim, nadali mu mityczne brzmienie. Ukraińska szkoła w literaturze polskiej - termin użyty po raz pierwszy w 1837 roku przez polskiego pisarza A. Tyszyńskiego i rozpowszechniony później także w literaturoznawstwie ukraińskim na określenie grupy polskojęzycznych poetów i pisarzy epoki romantyzmu, którzy w swojej twórczości zwracali się do ukraińskiej tematyki historycznej, opisów życia i przyrody, folkloru, czerpali inspirację z ukraińskiej historii i kultury. Ponurość, dzikość, krwawe obrazy są charakterystyczne dla „szkoły ukraińskiej”. Jej obrazy stworzyły dla Polski nowy świat: świat kozaków, ukraińskich pieśni i krajobrazów. Romantycy polscy kładli nacisk na podobieństwo kulturowe Polaków i Ukraińców, a także na ich historyczną wspólność. Oba te narody łączyło słowiańskie pochodzenie. Ukraina była świadkiem majestatu polskiego rycerstwa, w tej ziemi spoczęły koście przodków.

Do „szkoły ukraińskiej” należeli wybitni postacie, bezgranicznie utalentowani pisarze, którzy założyli oryginalny, doskonały kąt widzenia nowej, „egzotycznej” przestrzeni w polskiej tradycji artystycznej. Czynnikiem ideologicznym, który konsolidował tych poetów w formację zwaną „ukraińską szkołą polskiego romantyzmu”, była świadomość własnej przynależności do dawnej wspólnoty sarmackiej. Pomnażanie i poszerzanie problematyki właściwej literatury polskiej, nasycenie jej nowymi środkami poetyckimi wschodniego sąsiada przyczyniło się

również do rozwoju i pogłębienia tradycji artystycznych i dalszego postępu ukraińskiego odrodzenia narodowego. Do „szkoły ukraińskiej”, tradycyjnie zapisują poetów Antoniego Malczewskiego, Seweryna Goszczyńskiego i Józefa Bohdana Zaleskiego, cechy tej „szkoły” zawiera twórczość Juliusza Słowackiego, Maurycego Gosławskiego, Michała Grabowskiego, Aleksandra Grozy, Henryka Rzewuskiego, Tymona Zaborowskiego, Zenona Fiszka, Michała Czajkowskiego, przedstawione są w dziedzictwie Teodora Tomasza Jeza (Zygmunta Miłkowskiego), Józefa Korzeniowskiego, Józefa Ignacego Kraszewskiego i innych [8, c. 232-233].

Jednak jedną z najbardziej uderzających postaci w ramach „ukraińskiej szkoły” literatury polskiej epoki romantyzmu był i pozostaje Tomasz Padura – utalentowany poeta, lirnyk, wędrowny torbanista, który wniósł nieoceniony wkład zarówno do polskiej, jak i do ukraińskiej kultury, literatury i muzyki.

Jednym z najbardziej autorytatywnych badań biograficznych życia T. Padury, które nie straciło znaczenia i do chwili obecnej, słusznie jest wydany w 1875 w Poznaniu (bez podania imienia jego autora) "Prawdziwy życiorys Tomasza Padury" [9]. Do oświetlenia postaci i dziedzictwa T. Padury pod koniec XIX w. w ukraińskim periodyku dołączył F. Rawita-Gawroński [10], który napisał szczegółowe studium życia i twórczości, a na początku XX wieku S. Efremow [11] wymienia postać T. Padury w kontekście ukraińskiego romantyzmu. Kolejnym badaczem twórczości ukraińsko-polskiego poety był ukraiński polonista profesor W. Hnatiuk [12]. W 1925 roku wydał we Lwowie pierwszą monografię o Tomasz Padurze, również opublikował kilka artykułów o polsko-ukraińskim poecie i działaczu społecznym („Tymon Padura w ukraińskim procesie historyczno-kulturalnym”, „Padura, Rylejew i dekabryści”, „Tymon Padura” (Charków, 1931)). Badacz stwierdzał, że na kształtowanie światopoglądu poety miało wpływ otoczenie z czasów nauki w Liceum Krzemienieckim. Tymko Padura, zdaniem naukowca, zasługuje na uwagę jak swoim wpływem literackim, tak i rolą ideologiczną, którą odegrał w historycznym i kulturalnym procesie Prawobrzeżnej Ukrainy [8, c. 85]. W kolejnych latach badania twórczości T. Padury w Ukrainie zostały sztucznie zatrzymane, i jego nazwisko można było wymienić tylko wśród wielu innych, którzy tworzą tak zwane tło literackie. Następne badania należą W. Radowskiemu [13] i R. Radyszewskiemu. W języku polskim o poecie ukazywały się tylko pojedyncze artykuły. Osobowość i spuścizna twórcza Tomasza Padury w kontekście "szkoły ukraińskiej" w polskiej literaturze epoki romantyzmu zajmuje jedno z kluczowych i znaczących miejsc.

Tomasz Padura (Padurra) herbu Sas (1801-1871) – urodził się 10 grudnia 1801 roku w Ilińcach na Podolu. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Jego ojciec Jan był komornikiem braclawskim. W nagrodę za służbę ojciec otrzymał w dożywotne posiadanie od księcia Janusza Hieronima Sanguszki (z synem którego Eustachym walczył w czasie powstania kościuszkowskiego) posiadłość i ziemie uprawne na przedmieściu Ilińców. Matka Aniela z Paszkowskich była Mazurką z Płocka. W rodzinie było sześcioro dzieci. Ojciec wychowywał Tymka w duchu miłości do kraju, prawdziwym patriotą.

Jan Padura, obejmując stanowisko przysięgłego mierniczego, często wyjeżdżał na pomiary i zabierał małego Tymka ze sobą. Właśnie z tych wyjazdów z ojcem do okolicznych wsi i miasteczek, zaczęło się zainteresowanie przyszłego poety ukraińskim folklorem. Z dzieciństwa fascynowało go wszystko ukraińskie. Podróżując obserwował życie ukraińskich chłopów, słuchał ich dumek, opowieści i piosenek. Zachwyt twórczością ludową i współżycie z ukraińskim środowiskiem pozostawiły głęboki ślad w jego wrażliwej duszy. Bardzo dobrze znał język ukraiński, chętnie śpiewał piosenki po ukraińsku. Szczególny wpływ wywarły na Tymosza dumy śpiewane przez lirników.

O Tomasz wiadomo, że początkowe wychowanie otrzymał wraz z resztą braci i siostr w domu rodzicielskim. Pierwszych podstaw czytania, pisania i liczenia uczył się w szkole parafialnej w Ilińcach, gdzie miał za towarzysza i kolegę Seweryna Goszczyńskiego, również przyszłego poetę i pisarza. W wieku 13 lat życiowe ścieżki doprowadziły Tymka do Winnicy, gdzie rozpoczął naukę w Gimnazjum Podolskim w latach 1814-1820. W gimnazjum wówczas uczył się jego starszy brat Józef. Rok później pojawił się tam i Seweryn Goszczyński. Osiągnięcia w nauce miał pokaźne. W rzeczywistości Padura uczył się mało, ale wyróżniał się nieprzeciętnym talentem, koledzy bardzo go lubili i wszyscy dobrze znali, ponieważ zawsze śpiewał im smutne melodie ukraińskie i zwykle używał w rozmowie z kolegami język ukraiński. W Winnicy Tymko zaczął pisać pierwsze wiersze po ukraińsku używając łacińskich liter. Studia w Gimnazjum Podolskim dawały dość gruntowną edukację i jeżeli brać pod uwagę fakt, że gimnazjum w Winnicy Tomasz Padura ukończył z wyróżnieniem, świadczy to niewątpliwie o jego nieprzeciętnych zdolnościach i inteligencji.

O Tomasz wiadomo, że początkowe wychowanie otrzymał wraz z resztą braci i siostr w domu rodzicielskim. Pierwszych podstaw czytania, pisania i liczenia uczył się w szkole parafialnej w Ilińcach, gdzie miał za towarzysza i kolegę Seweryna Goszczyńskiego, również przyszłego poetę i pisarza. W wieku 13 lat życiowe ścieżki doprowadziły Tymka do Winnicy, gdzie rozpoczął naukę w Gimnazjum Podolskim w latach 1814-1820. W gimnazjum wówczas uczył się jego starszy brat Józef. Rok później pojawił się tam i Seweryn Goszczyński. Osiągnięcia w nauce miał pokaźne. W rzeczywistości Padura uczył się mało, ale wyróżniał się nieprzeciętnym talentem, koledzy bardzo go lubili i wszyscy dobrze znali, ponieważ zawsze śpiewał im smutne melodie ukraińskie i zwykle używał w rozmowie z kolegami język ukraiński. W Winnicy Tymko zaczął pisać pierwsze wiersze po ukraińsku używając łacińskich liter. Studia w Gimnazjum Podolskim dawały dość gruntowną edukację i jeżeli brać pod uwagę fakt, że gimnazjum w Winnicy Tomasz Padura ukończył z wyróżnieniem, świadczy to niewątpliwie o jego nieprzeciętnych zdolnościach i inteligencji.

W 1820 roku 19-letni Tymko Padura rozpoczął naukę w Liceum Wołyńskim w Krzemieńcu, gdzie

studiował prawie sześć lat. Właśnie w Liceum Krzemienieckim młody Tymko kształtował się jako poeta, jako obywatel. W towarzystwie wykształconej młodzieży, pod nadzorem i opieką fachowych i słynnych w swoim czasie nauczycieli, utalentowany Padura rzeczywiście osiągnął istotnego postępu. Naprawdę pilnie uczęszczał do szkoły, z uwagą słuchał wykładów, uczył się i czytał dużo. Najwięcej poświęcał się studiom historycznym i poezji. Jego ulubieni pisarze to fantastyczny Ossian i pełny pasji genialny Byron. Tomasz zaczął poważniej patrzeć na świat, zastanawiać się nad przeszłością. Zapoznał się ze znanymi ówczesnie ludźmi, zaprzyjaźnił się z rówieśnikami, którzy w swoim czasie stali się wybitni. W Liceum Krzemienieckim poznał Bohdana Zaleskiego i Antoniego Malczewskiego, którzy podziwiali i promowali kulturę ukraińską. Dzięki ich wspólnemu zainteresowaniu, między młodymi ludźmi nawiązały się bliskie twórcze stosunki.

W 1824 r. Padura (podpisujący się również Tymko Padurra) napisał swój pierwszy utwór „Lirnik”, a rok później „Kozak” – wśród wszystkich wierszy Padury najbardziej uznane i popularne. „Kozak” rozpowszechnił się po Podolu, Wołyniu i Ukrainie w rękopisach i dotarł stamtąd do Galicji Wschodniej, gdzie młodzież śpiewa go do dnia dzisiejszego, często nie znając autora. Muzykę do tych pieśni napisał M.Łysenko. Podczas nauki w liceum młody Tymko Padura utracił ojca i pozostał pod opieką starszego brata.

Dalszy los zaprowadził go do Żytomierza, gdzie starszy brat Józef obejmował stanowisko osobistego sekretarza marszałka gubernii wołyńskiej. Wówczas nawiązał kontakt z Towarzystwem Patriotycznym i brał udział w negocjacjach jego członków (A. Jabłonowskiego, Piotra Moszyńskiego i Gustawa Olizara) z dekabrystami. W tym czasie napisał, rzekomo na zamówienie Sergiusza Murawjowa-Apostoła i Michała Bestużewa-Riumina, którzy „chcieli mieć bojową pieśń” w języku ukraińskim, wiersz „Ruchawka”, w którym wzywał wszystkich „którym wolność miła” do walki z caratem. Padura opowiadał się za odrodzenie kozactwa i powstanie państwa ukraińskiego w ogóle i uznanie jego praw do autonomii. Pod wpływem idei rewolucji francuskiej powstał wiersz „Oda Czapce”.

Po ukończeniu liceum (1825) mieszkał przy dworach magnackich na Ukrainie, w szczególności u Potockich, Rzewuskich, Sanguszków. Wszelako rozwijał zainteresowania literackie, zaczytywał się A. Mickiewiczem, tłumaczył fragmenty jego dzieł, obcował z poetami Zorianem Dołęga-Chodakowskim i Tymonem Zaborowskim, słuchając uważnie ich rad. Ponadto, badał różne źródła z historii Ukrainy, w szczególności zbiory dokumentów historycznych archidiecezji kijowskiej. Opierając się na nich pisał dumy o wybitnych działaczach kozaków, odwoływał się do wolnościowych kozackich tradycji narodu ukraińskiego, wychwalał wyczyn zaporożców, ich duch rycerski, wzywał wnuków i prawnuków „sławnego Zaporozża” do wspólnej walki z caratem.

W 1825 r. nawiązał bliskie stosunki z ekscentrycznym hrabią Wacławem Rzewuskim lub jak go nazywano – Złotą Brodą, magnatem, zapalonym miłośnikiem koni, który nawet uzyskał tytuł emira plemion beduińskich, i zamieszkał w jego majątku w Sawranii powiatu bałckiego. Rzewuski pochodził z bardzo bogatej rodziny hrabiowskiej. Otrzymał okazałą edukację, zajmował się orientalistyką, ale również był kozakofilem. Za kontakty z dekabrystami T. Padura i W. Rzewuski zostali aresztowani i w ciągu dwóch lat przebywali w areszcie domowym w Sawranii. W swoim majątku w Sawranii w regionie odesskim, hr. Rzewuski, by zyskać przychylność i poparcie kozaków, zorganizował szkołę lirników, której przewodniczył Tomasz Padura, który komponował utwory dla dworskiej drużyny magnata i nadwornego torbanisty Grzegorza Widorta. Tymko pisał dumy, grał je na torbanie, a setki sawrańskich kozaków te pieśni uczyli, rozgłaszali po dworach szlachty i rozpowszechniali wśród prostego ludu. Tomasz grał na wielu instrumentach muzycznych, ale przede wszystkim na torbanie - zewnętrznie podobnym do kobzy i bandury narodowym instrumencie strunowym z dodatkową głowicą dla niskich basów oktaowych. Do niektórych swoich tekstów sam komponował melodie. Miał znaczny wpływ na Rzewuskiego, wzmacniając jego nastroje ukrajinofilskie. Zapalił się pomysłem Rzewuskiego odrodzić państwo siczowe w sojuszu z niezależną Polską. Wacław Rzewuski stał się bohaterem utworów Tymka Padury „Złota broda” i „Ruwucha”. W 1827 r. poeta napisał drugą wersję wspomnianego wiersza „Ruchawka”, w którym jako wspólnego wroga Polaków i kozaków wskazał Rosję. W latach 1828-1829 podróżował w stroju wędrownego lirnika ukraińskimi ziemiami etnicznymi na Kubań, wielbiąc starożytną kozacką chwałę i prorokując zbrojne powstanie.

W powstaniu listopadowym Padura brał udział w składzie drużyny zorganizowanej przez Wacława Rzewuskiego. Jego „Ruchawka” w wersji 1827 r. stała się waleczną pieśnią powstańców, śpiewano ją na melodię „Warszawianki”. 14 maja 1831 roku oddział Rzewuskiego został pokonany w bitwie pod Daszowem. Sam „Zołotaja Boroda” zginął, a Padurę pozbawiono tytułu szlacheckiego i skazano na zesłanie. Po porażce powstania rok spędził w więzieniu w Skwirze.

Jak i każdy niespokojny romantyk miał T. Padura swoją nieszczęśliwą historię miłosną, która miała miejsce w przeddzień powstania listopadowego. Jego ukochana poślubiła bogatego, pozostawiając głęboki ślad w jego romantycznych wierszach. Ale los nie był zbyt okrutny dla lirnika: kiedy jego dawna miłość Franciszka Barańska została wdową, wykorzystał tę szansę i w 1841 r. ożenił się z nią. Ale i małżeństwo nie uspokoiło Tomasza: wraz z narastającą nową falą rewolucyjną 1846 r. ponownie wpadł w wir działalności agitacyjno-konspiracyjnej wśród chłopstwa w jeszcze bardziej radykalno-demokratycznym duchu, o czym mogły świadczyć jego polskie poezje [8, c. 244]. W 1844 r. w związku z publikacją swoich prac w był Warszawie, skąd odbył pielgrzymkę do Częstochowy. W 1848 roku T. Padura miał szczęście wygrać w warszawskiej krajowej loterii 15 tysięcy złotych (inni sugerują, że w ten sposób zawołano dotację pieniężną od szlachty), dzięki którym mógł spędzić dwa lata za granicą. Podczas podróży T. Padura odwiedził Niemcy, Czechy, Szwajcarię, Włochy. Uczestniczył również w Zjeździe Słowiańskim w Pradze (1848). W 1850-1871 r. przebywał głównie w Machnówce,

dbając o gospodarstwo i przygotowując do publikacji swoje dzieła. Był sfrustrowany z powodu wydarzeń politycznych w Europie, samotny i zmęczony niespokojnym życiem. W 1858 roku Padura nawiązał bliskie, przyjazne stosunki z Marianem Wasiutyńskim, magnatem z Koziatyna, który też lubił pisać i miał z nim wspólne poglądy. Zmarł 20 września 1871 roku w Koziatynie, w posiadłości Wasiutyńskiego. Został pochowany w Machnówce.

T. Padura zostawił rękopisy pamiętników, a także przygotowany do druku zbiór dzieł (w języku polskim i ukraińskim) ze szczegółowymi komentarzami, w których przedstawił swoje poglądy na przeszłość Ukrainy. W komentarzach, a także szkicach historycznych, które znalazły się w kolekcji, nieraz cytował fragmenty z dokumentów później utraconych, co nadaje jego pracom wartość źródeł historycznych. Ten zbiór został wydany pod tytułem "Pyśma Tymka Padurry"[14]. Jego rękopis przechowywany jest we Lwowskiej Bibliotece Naukowej im. W. Stefanyka (dział rękopisów). Dziś dzieła i pisma Padury przechowywane są w Polskiej Bibliotece Narodowej w Warszawie.

Dzieła Tomasza Padury szerzyły się Ukrainą i ukazywały się na stronach czasopism literackich, głównie w Galicji. Pierwszym wydrukowanym dziełem Padury była дума „Złota broda” („Dziennik Warszawski”, 1829), poświęcona Rzewuskiemu. Pierwszy zbiór został wydany K. Jabłońskim we Lwowie 1842 r. pod nazwą "Pienia Tomasza Padury"[15] bez uprzedniej zgody autora i razem z dziełami innych poetów. Wtedy Padura zaczął przygotowanie oryginalnej publikacji własnych dzieł, która ujrzała światło (mocno pokrajana cenzura) w Warszawie w 1844 r. pod nazwą "Ukrainki z nutoju" (13 poezji i partytur muzycznych). Zbiór wierszy został wydrukowany przez wydawnictwo Gustawa L. Glucksberga w drukarni S. Strąbskiego, dedykowany Romanowi z Koszary (ks. Sanguszko) „na cześć i pamiątkę naszych młodych lat” z przypisami i komentarzami T. Padury. Zawiera dzieła „Kozak”, „Koszowyj”, „Nyzowiec”, „Lissowczyk”, „Siczowyj”, „Czajka”, „Riznosti”, „Ostafij Daszkewicz: Duma rycerska”, i drugą część dumy „Gostyna u Iwoni”, pieśń „Weślari: z puti Czajld Harolda po Słowiańszczyźnie”, pieśni „Handzia z Samary”, „Pieśń Kozacką”, dumę „Roman z Koszary” poświęconą Maryni z Koszary. Wszystkie utwory są w języku polskim z dosłownym ukraińskim tłumaczeniem autora napisane łacińską czcionką. Melodie do tych "ukrainek" (czyli wersetów w języku ukraińskim) zostały stworzone przede wszystkim przez Padurę, W. Rzewuskiego i K. Lipińskiego. Utwory Padury były poezją do śpiewania, nieodłączne od muzyki, od życia, bardzo proste, dlatego niektóre z nich stały się pieśniami narodowymi.

Sam T. Padura swoje utwory dzielił na „ukrainki”, „pieśni” i „dumy”. Klasyfikacja ta dość umowna, gdyż nie ma dokładnych kryteriów ani co do treści, ani z punktu widzenia analizy ich osobliwości poetyckich. Główną tematyczną dominantą tych utworów jest przeszłość historyczna. Można wychwycić tylko dość umowną różnicę: wówczas gdy przedmiotem „ukrainek” są bardziej ogólne zjawiska przeszłości historycznej, jak w poezjach „Lirnik”, „Siczowyj” bądź „Kozak”, bohaterami „dum” są osoby z konkretnymi historycznymi imionami, na przykład, Konaszewicz, Różyński, Sirko, Teteria [8, c. 248]. Dumy Padury najczęściej składają się z części, choć nie zawsze są większe pod względem objętości.

Głównym tematem jego utworów była pochwała zwycięstwa kozaków, waleczne kozackie wyprawy i krwawe bitwy. Bohaterem większości wierszy Tymka Padury jest kozak, który w „Ukrainkach” ma smagłą twarz, wąsy. Nazywa go wolnym ptakiem, dzieckiem puszczy. Zawsze obok kozaka jest koń, szabla i spisa. W „Ukrainkach z nutoju” T. Padura usiłuje oddać piękno stron ojczystych, niejednokrotnie wykorzystując motywy natury: piękne ukraińskie stepy, doliny i rzeki, burza, wiatr, chmury, noc, fale, tuman, pożar. Do wyrażania ekspresji poeta używa śmierć, krew, mogiły.

Prawie połowę wytwornej i pięknie zdobionej książki, na druk której autor oddał ostatnie pieniądze, stanowią przypisy. Pierwszy z nich dotyczy wymowy i transliteracji języka ukraińskiego w różnych regionach Ukrainy. Nazywa go „najpiękniejszym narzeczem”, „językiem czystym i męskim”. Przypisy wyjaśniają kontekst historyczny jego utworów. Ciekawe opisy historyczne, pochodzące najczęściej z nieznanych wcześniej rękopisów, przedstawiają niektóre wydarzenia z historii Ukrainy w nieco innym świetle, niż gdziekolwiek można zobaczyć. Dotyczą przede wszystkim obyczajów kozaków, ich trybu życia, przywódców (Pawłuka, Nalewajki, Daszkewicza), tłumaczą znaczenie słów kosz i koszowyj, Czarny i Kuczmański Szlak, zawierają łacińskie teksty o przywilejach kozackich, list o wysłaniu posłów do Chmielnickiego, list Islan Gireja chana krymskiego do króla Jana Kazimierza, punkty ugody zborowskiej, relacje o poselstwie Al. Trzebińskiego do cesarza tureckiego Amurata, poselstwie ks. Zbaraskiego do Turcji za panowania Zygmunta III, wyciągi z mowy Hieronima Kleczkowskiego hetmana Lissowczyków do cesarza Ferdynanda i in. Ale "Ukrainki" spotkał gorzki los, nie miały większego sukcesu, ani rozgłosu.

Padurę zachwycała kozacka przeszłość, mieszkał w niej, oddychał nią. W swoich utworach, pisanych w języku ukraińskim i polskim, gloryfikował starożytne zwyczaje kozackie, opiewając wspólne walki Polaków i Ukraińców z Tatarami. Bo nikt inny tak nie marzył o jedności Ukraińców i Polaków, jak słynny Tymko Padura. Teraz z perspektywy historycznej, oprócz politycznej i poetyckiej działalności Tomasza Padury, możemy zobaczyć w nim wybitnego reprezentanta ideologii tej części polskiego społeczeństwa, która mieszkając na Ukrainie mogła odczuć nadchodzące odrodzenie narodu ukraińskiego, jak w sensie politycznym tak i kulturalnym i rozwiązanie największego problemu współczesności – osłabienia zaborczych i agresywnych dążeń Imperium Rosyjskiego widziała w przyszłym sojuszu polsko-ukraińskim [8, c. 262]. Dlatego Tomasz Padura, chociaż romantyczny i marzycielski, idealizujący Ukrainę i kozaków, waleczne wyprawy i stepy pozostaje wielkim lirnikiem, który chciał

dotrzeć do serc przede wszystkim ukraińskiego obywatelstwa, by wspólnie z narodem polskim pozbyć się jarzma caratu i budować nowe autonomiczne państwa – polskie i ukraińskie.

Polska krytyka literacka 30-tych i 40-tych XIX w. zachwycała się rodakiem, który tworzył w języku ukraińskim, a jego stylizacja zbiegła się w czasie z ówczesną modą literacką. Był chwalony przez takich znanych pisarzy jak Wincenty Pol, Seweryn Goszczyński, Michał Grabowski. Chociaż krytyków, którzy negatywnie oceniali jego twórczość też nie brakowało. Na przykład nie zdobył uznania wśród ukraińskiej inteligencji we Lwowie, a także u Tarasa Szewczenki.

W „Ukrainkach z nutoju” znalazł pełne odzwierciedlenie charakterystyczny dla romantyzmu kult pieśni ludowej z tęsknotą za czasami wolności. Ukraina pojawia się przed czytelnikiem krajem tajemniczym i egzotycznym, który od niepamiętnych czasów kojarzy się z wolnością i wolą, a obraz ukraińskich krajobrazów utrzymany przez autora w romantyczno-sentymentalnym nastroju. Głównym bohaterem „Ukrainek” jest kozak, wojownik, romantyczny buntownik, który jest integralną częścią ziemi, która go wychowała. Niesie zemstę swoim wrogom: krew i ogień, a ceni przede wszystkim wolę i chwałę. Przeszłość historyczną T. Padura nie zawsze interpretuje obiektywnie, mając na to swoje powody. Miał charakterystyczną dla romantyków wyidealizowaną wizję Ukrainy i polsko-ukraińskich stosunków.

„Szkołę ukraińską” jako fenomen polskiego romantyzmu, ukształtowaną na ziemiach ukraińskich, nie można rozpatrywać poza kontekstem ukraińskim, relacjami z kulturą, tradycją, folklorem narodu ukraińskiego, które miały bezpośredni wpływ na kształtowanie się tematyki narodowej w twórczości jej przedstawicieli. Tomasz Padura był poetą polsko-ukraińskim, lirnikiem kozackim, torbanistą, wieszczem narodowym, który wniósł nieoceniony wkład zarówno do polskiej jak i do ukraińskiej kultury, literatury i muzyki, czerpiąc inspirację z folkloru i historycznych kozackich dum Podola, Wołynia i Kijowszczyzny. Nazywał Ukrainę – matką, a Polskę – ojczyznę. Jest autorem licznych pieśni (około 200 w języku polskim i ukraińskim) i prawdopodobnie hitu „Hej, sokoły”, napisanego po polsku i przetłumaczonego na 20 języków, który stał się hymnem kresowym, chociaż dowodów tego faktu nie ma, ponieważ część jego spuścizny twórczej została utracona. „Polak z ukraińskim sercem” pisał wiersze liryczne, dumki, pieśni, komponował do nich muzykę, był „pieśniarzem kozaczyzny”. Przełożył na język ukraiński poemat Adama Mickiewicza „Konrad Wallenrod”. Mówił sam o sobie: „Mickiewicz wielki poeta, ale kto go zna, a mnie śpiewa cała Polska i Ukraina”. Osobowość i twórcze dziedzictwo Padury w kontekście „ukraińskiej szkoły” w polskiej literaturze epoki romantyzmu zajmują jedno z kluczowych i istotnych miejsc.

Bibliografia

1. Hadaczek B. Historia literatury kresowej. – Kraków, 2008; Idem. Kresy w literaturze polskiej. – Kraków, 2011.
2. Kolbuszewski J. Kresy (A to polska właśnie). – Wrocław, 2005; Idem. Poezje drugiej połowy XIX wieku. – Wrocław, 2008.
3. Krukowska H. Szkoła ukraińska // Romantyzm. Historia Literatury. – T. 5. – Cz. 1/ Red. A.Skoczek. Kraków–Warszawa, 2003. – S. 241–256.
4. Kwapiszewski M. Późny romantyzm i Ukraina, Wydawnictwo PAN, - W, 2006.
5. Makowscy, M. Nesteruk. Szkoła ukraińska w romantyzmie polskim. Szkice polsko-ukraińskie, Wyd.UW,- W, 2013.
6. Makowski S. „Szkoła ukraińska” w romantyzmie polskim // „Szkoła ukraińska” w romantyzmie polskim. Szkice polsko-ukraińskie / Pod red. S.Makowskiego, - Warszawa, 2012.
7. Uliasz S. O literaturze kresów i pograniczu kultur: Rozprawy i szkice. – Rzeszów, 2001.
8. Уляш С. Пограниччя як культурний простір // “Українська школа” в літературі і культурі українськопольського пограниччя / Київські полоністичні студії. – Т. 7 / Red. Р. Радішевський. – Київ, 2005. – С. 28–40; (Uljjash S. Poghranychchja jak kulturnyj prostir // “Ukrainsjka shkola” v literaturі i kulturi ukrainsjko-poljskogo pohranychchja / Kyjivski polonistychni studiji. – Т. 7 / Red. R. Radyshevsjkyj. – Kyjiv, 2005. – S. 28–40).
9. Уляш С. Література пограниччя – пограниччя літератури. – Київ, 2011. (Uljjash S. Literatura pohranychchja – pohranychchja literatury. – Kyjiv, 2011.)
10. Гнатюк В. Тимко Падуря в українському історично-культурному процесі / “Українська школа” в польському романтизмі / За ред. С.Ткачова. – Тернопіль, 2002. – С. 113–127. (Ghnatjuk V. Tymko Padura v ukrainsjkomu istorychno-kuljturnomu procesi / “Ukrainsjka shkola” v poljsjkomu romantyzmi / Za red. S.Tkachova. – Ternopilj, 2002. – S. 113–127.)
11. Гнатюк В. Українсько-польська правобережна література. Вибр. пр. / Київські полоністичні студії : Зб. наук. пр. Гол. ред., упорядн. та автор передм. Р. Радішевський. – Т. XII. – К. : МП «Леся», 2008. – 634 с. – С.47-49.103-108. (Ghnatjuk V. Ukrainsjko-poljsjka pravoberezna literatura. Vybr. pr. / Kyjivski polonistychni studiji : Zb. nauk. pr. Ghol. red., uporjadn. ta avtor peredm. R. Radyshevsjkyj. – Т. KhII. – К. : МП «Lesja», 2008. – 634 s. – S.47-49.103-108.)
12. Радішевський Р. Українська школа у польському романтизмі, Томаш Падуря, - Київ, 2018. -С.232-233.
13. Radyshevsjkyj R. Ukrainsjka shkola u poljsjkomu romantyzmi, Tomash Padura, - Kyjiv, 2018. -S.232-233.
14. Prawdziwy życiorys Tomasza Paddury / Skreślony prez ***. – Poznań : J. Żupański, 1875.
15. Равита Ф. [Гавронський Ф.] Фома Падурра // Киевская старина. – 1889. – Т. XXVI. – № 9. – С. 727–751. (Ravyta F. [Gavrongsjkyj F.] Foma Padurra //Kuevskaja staryna. – 1889. – Т. KhKhVI. – # 9. – S. 727–751.)
16. Єфремов С. Історія українського письменства / Українська школа в польському письменстві, Залеський. Падуря. К., 1995. С.226-232. (Jefremov S. Istorija ukrainskogo pysmenstva / Ukrainsjka shkola v poljsjkomu pysmenstvi, Zalesjkyj. Padura. K., 1995. S.226-232.)
17. Гнатюк В. Тимко Падуря. – Харків; К., 1931. Критико-біографічний та історично-літературний нарис. – Харків-Київ : Література і мистецтво, 1931. – 147 с. Волинь-Житомирщина. Випуск 23. (Ghnatjuk V. Tymko Padura. – Kharkiv; K., 1931. Krytyko-biografichnyj ta istorychno-literaturnyj narys. – Kharkiv-Kyjiv : Literatura i mystectvo, 1931. – 147 s. Volynj-Zhytomyrshhyna. Vypusk 23.)
18. Радовський В. Тимко Падуря: спроба роздеградування і реабілітації. – Львів : Видавництво «Центр Європи», 2012. – 639 с. – С. 4–378. (Radovs'kyj V. Tymko Padura: sproba rozdeghraduvannja i rehabilitaciji. – Ljviv : Vydavnyctvo «Centr Jevropy», 2012. – 639 s. – S. 4-378.)
19. Pyśma Tymka Padurry. Wydanie pośmiertne z aftografów, - Lwów, 1874.
20. Jabłoński Kajetan. Pienia Tomasza Padurry. – Lwów, 1842.

Надійшла / Paper received: 08.11.2020
Надрукована / Paper Printed : 04.01.2021